

*Юрій Володимирович Булгаков,
кандидат історичних наук
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського*

**ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ
НАУКОВОЇ СПІВПРАЦІ У ГАЛУЗІ МЕХАНІКИ:
НАУКОВЕ ВІДРЯДЖЕННЯ АКАДЕМІКА А. Д. КОВАЛЕНКА
ДО ПНР (16 СІЧНЯ – 5 ЛЮТОГО 1958 Р.)**

Досліджено передумови, перебіг та результати наукового відрядження академіка А. Д. Коваленка до Польщі 16 січня – 5 лютого 1958 р. Проаналізовано документи з особових архівних фондів А. Д. Коваленка, Г. М. Савіна, Ю. О. Митропольського, що зберігаються в Інституті архівознавства НБУВ. З'ясовано, що відрядження мало велике значення для розгортання співпраці АН УРСР з провідними науковими та освітніми осередками Польщі в галузі механіки, а також для освоєння українськими академічними установами ринку збуту своєї високотехнологічної наукової продукції в ПНР.

Ключові слова: архівний фонд, Інститут архівознавства НБУВ, історія механіки, Академія наук УРСР, Польська Народна Республіка, А. Д. Коваленко.

Досліджуючи майже сторічну діяльність Національної академії наук України, можна простежити певні історичні паралелі, спробувати відшукати конструктивні ідеї для сучасного розвитку української академічної науки. Цікавим у цьому плані є період історії НАН України, який умовно охоплює 1956–1960 рр. У передмові до видання «Історія Національної академії наук України. 1956–1960» зазначено, що вказаний період став часом інтенсивного піднесення Академії, коли її наукові здобутки сприяли зростанню економічного потенціалу республіки. Тоді важливе значення для розвитку діяльності та підвищення якості наукової продукції України мало налагодження співробітництва з іноземними науковими установами. У 1956–1960 рр. спостерігалось зростання обсягів міжнародного наукового співробітництва АН УРСР [1, с. 9, 43]. Тож вивчення цього історичного досвіду сьогодні матиме позитивний вплив на розвиток академічної діяльності.

В Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІА НБУВ) проводиться активна робота із залучення до наукового обігу документів архівного фонду НАН України, попу-

ляризації наукової спадщини академічних наукових установ та видатних учених України. Велику наукову цінність мають особові архівні фонди академіків та членів-кореспондентів НАН України, а також документальні видання, підготовлені в ІА НБУВ на їх джерельній основі. Зокрема, в 2017 р. завершено наукове описування особового фонду видатного українського вченого у галузі механіки, спеціаліста з теорії пружності і термопружності, доктора технічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки, лауреата Державної премії УРСР, академіка АН УРСР Анатолія Дмитровича Коваленка (1905–1973). Серед іншого, у документах особового фонду відображено участь вченого в налагодженні українсько-польської наукової співпраці у 1950–1970-х роках. У даній статті автор ставить за мету на основі широкого кола документів, що відклалися у фондах ІА НБУВ, дослідити передумови, перебіг та результати наукового відрядження академіка А. Д. Коваленка до ПНР, що тривало від 16 січня до 5 лютого 1958 р.

Наукове відрядження групи вчених-механіків АН УРСР у складі академіка АН УРСР Г. М. Савіна, членів-кореспондентів АН УРСР А. Д. Коваленка, Г. С. Писаренка та професора Ю. О. Митропольського до ПНР відбувалося в рамках обміну досвідом учених обох держав. Цей факт зафіксовано в низці праць з історії науки в Україні та про українських учених.

Коротку інформацію про цю подію вміщено в огляді С. М. Левтерова «Міжнародні наукові зв'язки АН УРСР у 1958 р.» (1959) [2, с. 70–71]. Ширші відомості містяться в публікаціях, присвячених життю та діяльності членів української делегації. Так, Ю. М. Шевченко у вступній статті до біобібліографії А. Д. Коваленка (1980) подав інформацію про виступи вченого з науковими доповідями у низці науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів Польщі [3, с. 9]. Особисті враження від свого першого закордонного відрядження залишив у своїх спогадах Г. С. Писаренко (1989). Учений відзначив, що візит до ПНР відбувся на запрошення президента Польської АН академіка Т. Котарбинського.

Польські вчені приймали делегацію з України дружньо як у президії академії, так і в установах математичного та механічного профілю. Зокрема, українські вчені відвідали наукові установи, навчальні заклади та підприємства Варшави, Кракова, Гданська та інших міст, де виступали з науковими доповідями. З особливою теплотою Г. С. Писаренко згадав про зустрічі з польськими вченими-механіками академіками В. Ольшаком та В. Новацьким [4, с. 126]. Короткі відомості про відрядження до ПНР у 1958 р. в порядку обміну між ученими АН України та АН Польщі подано в біобібліографії Ю. О. Митропольського (2005) [5, с. 55–56, 215–216], статтях С. А. Хорошевої про наукову школу Г. М. Савіна (2006) [6, с. 96] та О. Купчика – про міжнародні наукові зв'язки Київського державного

університету ім. Т. Г. Шевченка [7, с. 24]. Проблемам налагодження науково-інформаційного обміну між академічними установами України і Польщі в 1955–1960 рр., зокрема у гуманітарній сфері, присвячено публікації Г. В. Індиченко [8, 9].

Важливе значення для історіографічного процесу дослідження передумов та перебігу візиту до ПНР делегації учених АН УРСР мав вихід у світ збірника «Документы и материалы по истории советско-польских отношений», в якому опубліковано угоду про наукове співробітництво між АН СРСР та Польською АН від 21 грудня 1957 р., протокол 12-ї сесії Радянсько-Польської комісії з науково-технічної співпраці між СРСР та ПНР від 21 грудня 1957 р., а також план наукового співробітництва АН СРСР та Польської АН на 1958 р. [10, с. 165–173]. В ІА НБУВ підготовлено видання «Історія Національної академії наук України. 1956–1960» (2016), у першій частині якого опубліковано дещо скорочений текст офіційного звіту, складеного головою делегації академіком Г. М. Савіним 20 березня 1958 р. [1, с. 366–368].

Основою джерельної бази дослідження є документи, які відклалися в особових архівних фондах Г. М. Савіна, А. Д. Коваленка та О. Ю. Митропольського, що зберігаються в ІА НБУВ. Зокрема, у фонді Г. М. Савіна представлено його листування із заступником ученого секретаря Польської АН академіком В. Новацьким з приводу організації відрядження та особистий щоденник. У фонді А. Д. Коваленка відклалися 12 його листів від 17 січня – 5 лютого 1958 р. до З. П. Васильєвої – майбутньої дружини вченого, а також автобіографічний записник А. Д. Коваленка, в яких він поділився особистими враженнями та спостереженнями стосовно візиту до ПНР. У фонді Ю. О. Митропольського збереглася копія розпорядження Президії АН СРСР про направлення групи українських учених до ПНР у січні 1958 р. та переписаний ученим повний текст звіту Г. М. Савіна про перебіг та результати відрядження. Найважливіша джерельна база є достатньою для реконструкції перебігу відрядження, оцінки його результатів і їх значення для подальшого розвитку технічних наук в АН УРСР.

З питань попередньої організації відрядження упродовж 26 жовтня – 19 грудня 1957 р. наявне листування Г. М. Савіна з В. Новацьким. З листів довідуємося, що науковці дійшли спільної думки про відсутність будь-яких перепон для налагодження українсько-польського обміну вченими з прикладної механіки. В. Новацьким було направлено запрошення для українських учених, окреслено програму та визначено орієнтовний час відрядження – середину січня 1958 р. [11, арк. 11, 12]. А. Д. Коваленко в листі до З. П. Васильєвої від 17 січня вказав, що план заходів щодо перебування українських вчених у ПНР був розрахований на 20 днів [12, арк. 4].

Варто відзначити, що власна ініціатива вчених дещо випереджала проходження офіційного оформлення на найвищому рівні передумов для відрядження. Так, угода про наукове співробітництво між АН СРСР та Польською АН, план наукового співробітництва АН СРСР та Польської АН на 1958 р., рішення 12-ї сесії Радянсько-Польської комісії з науково-технічної співпраці між СРСР та ПНР, які регулювали питання щодо відряджень радянських учених до ПНР, з'явилися лише 21 грудня 1957 р. [10, с. 165–173], а розпорядження Президії АН СРСР про направлення групи українських учених-механіків до ПНР – 21 січня, тобто після тижня перебування українських науковців у Польщі [13, арк. 8].

Г. М. Савін упродовж 13 січня – 7 лютого 1958 р. зафіксував перебіг подій у їх хронологічній послідовності на сторінках щоденника, завдяки чому цей документ можна взяти за основу для реконструкції поденної програми відрядження. З нього дізнаємося, що українські вчені поїздом виїхали з Києва 13 січня, наступного дня прибули до Москви, отримали в іноземному відділі паспорти та білети до Варшави і 16 січня літаком прибули до Мінська, а звідти – до Варшави. У Варшаві делегацію зустріли заступник ученого секретаря Польської АН академік В. Новацький, професор Варшавського політехнічного інституту академік В. Ольшак, кандидати наук Х. Зарський та Олесяк. Українських учених розмістили в готелі «Полонія» по двоє в номері – Г. М. Савіна з Ю. О. Митропольським, А. Д. Коваленка з Г. С. Писаренком.

Як видно із записів Г. М. Савіна, програма відрядження була насичена як науковими, так і культурними заходами, найбільша кількість яких припала на перші дні перебування. До того, як почалася активна наукова робота, виступи з доповідями, українські вчені відвідали виставу «Досконале вбивство» в театрі «Сагира», який розміщувався в Палаці культури і науки, побували на концерті у Варшавській філармонії та Варшавському цирку на виставі трупи зі Швеції, оглянули архітектурні пам'ятки Варшави, побували на балеті «Пан Твардовський». У цей же період відбулося дві наукові події: 17 січня для делегації було влаштовано прийом у В. Новацького та екскурсію бібліотекою Польської АН; 18 січня відбувся візит до одного з інститутів Польської АН, імовірно Інституту основних проблем техніки, прийоми у В. Новацького та В. Ольшака.

20 січня Г. М. Савіним та Ю. О. Митропольським було виголошено перші доповіді, для делегації було влаштовано прийом у президента Польської АН Т. Котарбинського, на якому були також присутні один з віце-президентів академії, директор Інституту основних проблем техніки В. Новацький та В. Ольшак. Наступного дня представили свої доповіді Г. С. Писаренко та А. Д. Коваленко [14, арк. 5–8]. Останній у листі

до З. П. Васильєвої від 22 січня уточнює, що зробив доповідь в Інституті основних проблем механіки [15]. Вчені відвідали виставу «Riss me Kate» у театрі «Комедія» [12, арк. 7].

22 січня у Варшавському університеті доповіді представили Г. М. Савін та Ю. О. Митропольський, відбулася зустріч з ректором університету професором С. Турським. 23 січня виголосив доповідь А. Д. Коваленко, відбувся прийом на честь українських учених у С. Турського за участю В. Новацького, В. Ольшака та декана математично-фізичного факультету професора Петровського, вчені відвідали театр «Сирена». 24 січня у Варшавському університеті виголосили доповіді Г. С. Писаренко та А. Д. Коваленко. Вироблено остаточний план перебування українських учених у ПНР. 25 січня українські вчені відвідали Авіаційний інститут (Instytut Lotnictwa) Польської АН, спілкувалися з професором-консультантом Фішдоном. На завершення перебування у Варшаві оглянули Національний музей і виїхали поїздом до Кракова [14, арк. 8–10].

У листі до З. П. Васильєвої від 25 січня А. Д. Коваленко підсумував перший період свого перебування у Варшаві, відзначивши, що успішно виступив з трьома доповідями та був запрошений Інститутом основних проблем механіки Польської АН для участі у всесвітньому симпозіумі у Варшаві у вересні 1958 р. [12, арк. 8].

26 січня делегація прибула до Кракова, де її зустріли доцент Мужевський та кандидат наук Голецький. Розмістившись у готелі, вчені оглянули архітектуру міста. Наступного дня для українських учених влаштовано прийом у ректора Гірничо-металургійної академії академіка Польської АН В. Будрика, на якому були присутні проректори та декани факультетів академії, Г. М. Савін виступив перед ними із доповіддю. Вчені оглянули лабораторії академії, соляну шахту в м. Величка. Відвідали оперу «Севільський цирюльник» [14, арк. 10–11].

Огляд історичних пам'яток Кракова справив велике враження на А. Д. Коваленка. У листі до З. П. Васильєвої від 27 та 28 січня вчений із захопленням згадував про відвідання Вавеля, кафедрального костелу з гробницями польських королів, про спуск до соляних копалень у м. Величка. Наприкінці листа вказав, що 27 січня виголосив доповідь під час спільного прийому в ректорів Гірничо-металургійної академії та Краківського політехнічного інституту [12, арк. 9].

У записках Г. М. Савіна зафіксовано інший момент перебування в Кракові – прийом у проректора Краківського політехнічного інституту професора Кунца 28 січня, на якому були присутні проректори та декани факультетів інституту і де А. Д. Коваленко виступив з доповіддю. Цього ж дня в Інституті математики Ягеллонського університету прочитав допо-

відь Ю. О. Митропольський, під час якої були присутні професори інституту, зокрема Т. Вашецький та С. Голаб.

29 січня відбулися доповіді Г. М. Савіна «О динамике подъемного каната» та Г. С. Писаренка в Гірничо-металургійній академії, вчені зустрілися з академіком Круковським. Упродовж 30 січня – 1 лютого українські вчені відвідали курортне місто Закопане, с. Поронін. По завершенні туристичної поїздки дісталися із Закопане до Кракова, а звідти поїздом до Сопота, де були зустрінуті представниками Турбінного інституту Польської АН та Гданського політехнічного інституту.

2 лютого українські вчені розпочали огляд історичних пам'яток Гданська. Наступного дня для делегації було влаштовано прийом у ректора Гданського політехнічного інституту, зустріч з професором Налешкевичем на кафедрі опору матеріалів, екскурсії лабораторіями інституту та гданськими суднобудівними верфями. В академічному Інституті турбомашин учені виступили з доповідями перед науковцями Гданська, зустріч з якими було організовано директором інституту членом-кореспондентом Польської АН Р. Шевальським.

Завершуючи науковий тур академічними установами та вищими навчальними закладами Польщі, 4 лютого українські вчені прибули до Варшави, де для них було влаштовано прийом у ректора Варшавського політехнічного інституту, екскурсії лабораторіями політехнічного інституту та Інституту будівельної техніки, прийом у начальника Військово-технічної академії генерала М. Овчинникова та екскурсію лабораторіями академії, збори механіків Польщі, на яких було заслухано доповіді Х. Зорського та З. Мроза.

5 лютого українські вчені відправились у зворотній шлях – з Варшави до Києва через Москву. З польської сторони вчених проводжали В. Новацький та В. Ольшак. 6 лютого в іноземному відділі АН СРСР у Москві вчені коротко відзвітували про візит до ПНР та взяли участь у складенні документа до АН УРСР про доцільність організації візиту польських механіків в Україну. 7 лютого Г. М. Савін та А. Д. Коваленко відвідали Інститут механіки АН СРСР, зустрілися з його директором членом-кореспондентом АН СРСР О. А. Іллюшиним та обговорили питання щодо організації конференції з теорії пружності в Києві в травні–червні 1959 р. [14, арк. 12–23].

Офіційним документом, в якому висвітлено перебіг та результати відрядження, є звіт, підготовлений Г. М. Савіним, повний текст якого представлено у фонді Ю. О. Митропольського. З нього довідуємося, що на запрошення Польської АН група механіків АН УРСР в складі академіка АН УРСР Г. М. Савіна, члена-кореспондента АН УРСР А. Д. Коваленка,

члена-кореспондента АН УРСР Г. С. Писаренка, професора Ю. О. Митропольського відвідала Польську АН, а також кілька науково-дослідних і навчальних інститутів Польщі в період з 16 січня до 5 лютого 1958 р. Членами делегації було виголошено 21 доповідь в інститутах Польської АН, університетах та інших наукових установах, в тому числі 10 доповідей у Варшаві, 6 доповідей у Кракові і 5 доповідей у Гданську. Доповіді були присвячені оглядові загального стану механіки, останнім досягненням в галузі механіки в Україні, а також результатам особистих наукових розробок, отриманих членами делегації та їх колегами в останні роки в галузі механіки і математики. Зміст доповідей базувався на опублікованих статтях і монографіях.

Зокрема, у Варшаві Г. М. Савіним було виголошено доповіді «40 лет механики на Украине» та «Динамика нити переменной длины»; А. Д. Коваленком – «Новый метод исследования напряжений в лопатках турбин», «К вопросу о температурных напряжениях в дисках» та «Некоторые вопросы теории гипергеометрических функций»; Г. С. Писаренком – «Некоторые вопросы исследования прочности металлокерамических материалов при высоких температурах» та «Некоторые проблемы колебаний с учетом внутреннего трения»; Ю. О. Митропольським – «Теория нелинейных колебаний в системах с несколькими степенями свободы», «Асимптотические методы в теории нелинейных дифференциальных уравнений» та «Некоторые вопросы исследования дифференциальных уравнений с малым параметром».

Доповіді було представлено в Інституті основних проблем техніки Польської АН перед співробітниками цього інституту, Авіаційного інституту (Instytut Lotnictwa) та інших інститутів Польської АН, Варшавського університету, Варшавського політехнічного інституту.

У Кракові Г. М. Савіним було виголошено доповіді «40 лет механики на Украине» (у Краківському політехнічному інституті) та «Динамика шахтного подъемного каната» (в Гірничо-металургійній академії); А. Д. Коваленком – «Исследование напряжений в дисках переменного профиля» (у Краківському політехнічному інституті) та «Некоторые вопросы определения напряжений с помощью электроинтегратора» (в Гірничо-металургійній академії); Г. С. Писаренком – «О поведении металлокерамических изделий при высоких температурах» (в Гірничо-металургійній академії); Ю. О. Митропольським – «О существовании и свойствах интегральных многообразий для систем дифференциальных уравнений, содержащих малый параметр» (на об'єднаних зборах механіко-математичного факультету Ягеллонського університету, філії Інституту математики Польської АН та Краківського математичного товариства).

У Гданську на спільному засіданні співробітників Гданського політехнічного інституту і Турбінного інституту Польської АН Г. М. Савіним було представлено доповідь «40 лет механики на Украине»; А. Д. Коваленком – «Исследование напряжений в лопатках турбин, дисках и т. д.»; Г. С. Писаренком – «О рассеянии энергии в колебательных системах с учетом внутреннего трения» та «О температурных напряжениях в металлокерамических изделиях»; Ю. О. Митропольским – «Некоторые вопросы прохождения через резонанс в нелинейных колебательных системах» [13, арк. 3–13].

Варто відзначити, що в хронологічному списку доповідей А. Д. Коваленка, наведеному в його автобіографічному записнику, назви доповідей дещо відрізняються від наведених у звіті Г. М. Савіна. Так, за даними А. Д. Коваленка, він виступив з доповідями: у Варшаві – «Развитие методов технической теории упругости для изучения напряженного состояния деталей быстроходных машин», «Современные методы исследования напряженного состояния элементов турбомашин» та «Применение гипергеометрических функций в теории пластин и оболочек»; у Кракові – «Развитие методов технической теории упругости для решения задач о напряженном состоянии деталей турбомашин»; у Гданську – «Исследование напряженного состояния деталей турбомашин» [16, арк. 28–28 зв.].

Подовжуючи аналізувати звіт, підготовлений Г. М. Савіним, дізнаємося, що всі доповіді пройшли за активної участі аудиторії, після доповідей слухачами було поставлено численні запитання і проведено жваві дискусії. Крім представлення доповідей, членами делегації було проведено чимало консультацій для молоді, бесід та обговорено наукові питання під час прийомів, відвідувань лабораторій, відділів, бібліотек і т. п.

Члени делегації детально ознайомилися з діяльністю науководослідних інститутів Польської АН, галузевих інститутів та відповідних факультетів університетів і політехнічних інститутів (в галузі механіки, частково математики). У Варшаві делегація відвідала лабораторії Інституту основних проблем техніки, Авіаційний інститут (Instytut Lotnictwa), Інститут математики, Обчислювальний центр Польської АН, університет, політехнічний інститут та ряд лабораторій Військово-технічної академії; у Кракові – філію Інституту математики Польської АН, політехнічний інститут та численні лабораторії Гірничо-металургійної академії; в Гданську – Турбінний інститут Польської АН і політехнічний інститут.

Далі Г. М. Савін коротко проаналізував стан наукових досліджень у ПНР. Так, провідними вченими-механіками Польщі були академіки Польської АН В. Новацький та В. Ольшак, професори С. Каліський, Налешкевич та Фішдон, навколо них групувалася велика кількість наукової молоді. Основними напрямками досліджень, які виконувалися в Польщі на

високому теоретичному рівні, були механіка неоднорідного суцільного середовища, анізотропні пластини і плити та деякі задачі термопружності, а також динамічні задачі. Однак дослідження мали переважно теоретичну спрямованість та відірваність від практики.

Обміну науковою інформацією між польськими вченими сприяв високий рівень організації видавничої та бібліотечної справи. У багатьох академічних інститутах у кінці року співробітники замість технічних звітів представляють надруковані статті. У науково-дослідних інститутах та вищих навчальних закладах Польщі приділялася велика увага комплектуванню бібліотек. Наприклад, лише одна бібліотека Інституту математики Польської АН нараховувала понад 20000 примірників книг та журналів, виписувала понад 400 назв періодичних видань з усього світу. Велику допомогу в справі комплектування бібліотек приносить постійно діюча книжкова виставка світової літератури, організована в Палаці науки і культури.

На думку Г. М. Савіна, рівень експериментальної бази та забезпечення обладнанням у вищих навчальних закладах ПНР порівняно з СРСР був однаковим, у польських академічних установах – неоднорідним. Найбільш динамічно розвивались у цьому плані Гірничо-металургійна академія в Кракові, Військово-технічна академія та Авіаційний інститут (Instytut Lotnictwa) Польської АН у Варшаві. Вчений особливо відзначив розповсюдження в наукових установах Польщі обладнання та вимірювальних пристроїв з Англії, Франції, Швейцарії, НДР та майже повну відсутність обладнання та вимірювальних пристроїв радянського виробництва.

У цілому Г. М. Савін дійшов висновку про успішність поїздки делегації українських учених-механіків до ПНР, яка дала можливість досить повно ознайомити польських учених зі станом науки в Україні і ознайомитися самим з організацією та результатами науково-дослідної роботи в Польщі, відзначивши, що до цього візиту польські вчені були орієнтовані переважно на наукові центри Москви і Ленінграда. Вчений наголосив на необхідності залучення польської наукової молоді до розвою низки напрямів у механіці, які розвивалися в Україні шляхом прийому до аспірантури, проведення консультацій, організації прослуховування доповідей, участі в сесіях, нарадах, а також організації безпосереднього наукового обміну, взаємних візитів та книгообміну між висококваліфікованими фахівцями Польської АН та АН УРСР [13, арк. 13–24].

В особовому архівному фонді А. Д. Коваленка відклався масив документів про розгортання подальшої українсько-польської наукової співпраці в галузі механіки, поштовхом до активізації якої було досліджуване нами відрядження. Зокрема, документи засвідчують участь А. Д. Ковален-

ка в організації успішного візиту до Інституту механіки АН УРСР заступника директора Інституту окремих проблем техніки Польської АН В. Гутковського, наукового стажування в Україні польського вченого-техніка К. Борсука, трьох радянсько-польських конференцій під спільною назвою «Некласичні проблеми теорії пружності», які відбувались у Варшаві 26–29 жовтня 1970 р., у Києві 19–22 жовтня 1971 р. та знов у Варшаві 22–25 травня 1973 р. Під час третьої конференції А. Д. Коваленко був головою делегації українських учених. Учений також отримував запрошення від академіка-секретаря Четвертого відділення Польської АН М. Наленча взяти участь у польсько-радянській науковій сесії на тему «Проблеми сучасної механіки» у м. Сандомир та від директора Інституту прикладних проблем техніки Польської АН В. Ольшака – в науковій конференції з питань теорії пружності та пластичності в м. Закопане [17, с. 244].

Таким чином, проаналізувавши широке коло документів, можна стверджувати, що наукове відрядження видатних учених-механіків А. Д. Коваленка та його колег – Г. М. Савіна, Г. С. Писаренка та Ю. О. Митропольського до ПНР 16 січня – 5 лютого 1958 р. було однією з ключових подій у налагодженні та подальшому розгортанні тісної співпраці української академічної науки з провідними науковими та освітніми осередками Польщі в галузі механіки. А визначене Г. М. Савіним становище з розповсюдженням у наукових установах ПНР обладнання та вимірювальних пристроїв з розвинутих країн та майже повною відсутністю з СРСР давало українським ученим широкі можливості для дослідження досягнень зарубіжного верстатно- та приладобудування, а зрештою і освоєння українськими академічними установами раніше невідомого ринку збуту власної високотехнологічної наукової продукції.

Варто відзначити високий інформативний потенціал особових архівних фондів А. Д. Коваленка, О. Ю. Митропольського та Г. М. Савіна як джерел із дослідження історії міжнародних наукових зв'язків загалом та українсько-польської наукової співпраці в галузі механіки зокрема. У фондах представлені як офіційні документи, що мають регуляторний та узагальнюючий характер, серед яких розпорядження Президії АН СРСР та звіт про відрядження, так і документи суто особового походження – листування, особистий щоденник, автобіографічний записник, які надають інформацію з перших рук, показують перебіг подій у динаміці.

Список використаних джерел

1. Історія Національної академії наук України. 1956–1960. Ч. 1 : Документи і матеріали / редкол. : О. С. Онищенко (голов. ред.) [та ін.] ; упоряд. : Л. М. Яременко, Г. В. Індиченко, С. В. Старовойт [та ін.]. – К., 2016. – 872 с.

2. Левтеров С. М. Міжнародні наукові зв'язки АН УРСР у 1958 р. // Вісник АН УРСР. – 1959. – № 5. – С. 68–74.
3. Анатолий Дмитриевич Коваленко / вступ. ст. і указ. печат. раб. Ю. Н. Шевченко. – К. : Наук. думка, 1980. – 41 с.
4. Писаренко Г. С. Жизнь в науке. – К. : Наук. думка, 1989. – 192 с.
5. Юрий Алексеевич Митропольский : к 90-летию со дня рождения / сост. Е. В. Мейнарович, М. Н. Свириденко ; авт. вступ. ст. А. Н. Боголюбов. – К., 2005. – 230 с.
6. Хорошева С. А. Наукова школа Г. М. Савіна в галузі механіки деформівного твердого тіла // Наука та наукознавство. – 2006. – № 4. Додаток. – С. 93–101.
7. Купчик О. Міжнародні наукові зв'язки Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка (1943–1964 рр.) // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Історія. – К., 2014. – Вип. 4 (122). – С. 23–24.
8. Індиченко Г. В. Міжнародний науково-інформаційний обмін соціогуманітарних установ АН УРСР з науково-дослідними установами Польщі (1955–1960 рр.) // Науковий потенціал славістики : історичні здобутки та тенденції розвитку : тези доп. Між нар. наук. конф. до Дня слов'ян. писемності і культури (Київ, 21 трав. 2015 р.). – К., 2015. – С. 7–11.
9. Індиченко Г. В. Науково-інформаційний обмін в гуманітарній сфері між академічними установами України і Польщі (1955–1960) // Рукописна та книжкова спадщина України. – К., 2015. – Вип. 19. – С. 494–509.
10. Документы и материалы по истории советско-польских отношений. Т. 11 : Январь 1956 г. – декабрь 1960 г. / подгот. Э. Басинский, В. Бальцерак, И. И. Костюшко [и др.]. – М. : Наука, 1963. – 603 с.
11. Інститут архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІА НБУВ), ф. 158, оп. 3, спр. 108, 26 арк.
12. ІА НБУВ, ф. 102, оп. 4, спр. 113, 18 арк.
13. ІА НБУВ, ф. 125, оп. 2, спр. 54, 186 арк.
14. ІА НБУВ, ф. 158, оп. 2, спр. 98, 34 арк.
15. Тут і далі правильно: «техніки».
16. ІА НБУВ, ф. 102, оп. 4, спр. 46а, 105 арк.
17. Булгаков Ю. В. Документи про участь академіка А. Коваленка в українсько-польській науковій співпраці у галузі механіки // Слов'янознавство і нові парадигми та напрями соціогуманітарних досліджень : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 24 трав. 2017 р.). – К., 2017. – С. 242–245.

References

1. Yaremenko, L. M., Indychenko, H. V., Starovoit, S. V., [et al.]. (Comps.). (2016). *Istoriia Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 1956–1960. Pt. 1: Dokumenty i materialy* [History of The National Academy of Sciences of Ukraine. 1956–1960. Pt. 1. Documents and materials] (O. S. Onyshchenko, Ed.). Kyiv. [In Ukrainian].
2. Levterov, S. M. (1959). Mizhnarodni naukovy zviazky AN URSSR u 1958 r. [International scientific relations of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR in 1958]. In *Visnyk AN URSSR* [Bulletin of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR], No. 5, pp. 68–74. [In Ukrainian].

3. Shevchenko, Iu. N. (1980). *Anatolii Dmitrievich Kovalenko*. Kyiv: Naukova dumka. [In Russian].
4. Pisarenko, G. S. (1989). *Zhizn v nauke* [Life in science]. Kyiv: Naukova dumka. [In Russian].
5. Meinarovich, Ie. V., Sviridenko, M. N., Bogoliubov, A. N. (Comps.). (2005). *Yurii Alekseevich Mitropolskii: k 90-letiiu so dnia rozhdeniia* [Yurii Alekseevich Mitropolskii: on the occasion of his 90th birthday]. Kyiv. [In Russian].
6. Khorosheva, S. A. (2006). Naukova shkola H. M. Savina v haluzi mekhaniky deformivnogo tverdogo tila [Scientific school of H. M. Savin in the field of mechanics of a deformable solid]. In *Nauka ta naukoznavstvo* [Science and Science Studies], No. 4. Supplement, pp. 93–101. [In Ukrainian].
7. Kupchyk, O. (2014). Mizhnarodni naukovi zviazky kyivskoho derzhavnogo universytetu im. T. H. Shevchenka (1943–1964 rr.) [International academic ties of Taras Shevchenko State University of Kyiv in 1943–1964]. In *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriiia* [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. History], Is. 4 (122), pp. 23–24. [In Ukrainian].
8. Indychenko, H. V. (2015). Mizhnarodnyi naukovo-informatsiinyi obmin sotsio-humanitarnykh ustanov AN URSSR z naukovo-doslidnymy ustanovamy Polshchi (1955–1960 rr.) [International scientific and information exchange of socio-humanitarian institutions of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR with Polish research institutions (1955–1960)]. In *Naukovyi potentsial slavistyky: istorychni zdobutky ta tendentsii rozvytku* [Scientific potential of Slavic studies: historical achievements and development trends]: *Abstracts of Papers of the International Scientific Conference* (pp. 7–11). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
9. Indychenko, H. V. (2015). Naukovo-informatsiinyi obmin v humanitarnii sferi mizh akademichnymy ustanovamy Ukrainy i Polshchi (1955–1960) [Scientific information exchange in the field of humanities between academic institutions of Ukraine and Poland (1955–1960)]. In *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy: arkhеоhrafichni doslidzhennia unikalnykh arkhivnykh ta bibliotechnykh fondiv* [Manuscript and book heritage of Ukraine: archaeological studies of unique archival and librarian funds], Is. 19, pp. 494–509. [In Ukrainian].
10. Basinskii, E., Baltcerak, V., Kostushko, I. I., [et al.]. (1963). *Dokumenty i materialy po istorii sovetsko-polskikh otnoshenii. Vol. 11. Yanvar 1956 g. – dekabr 1960 g.* [Documents and materials on the history of Soviet-Polish relations. Vol. 11. January 1956 – December 1960]. Moscow: Nauka. [In Russian].
11. Fond 158, Inventory 3, Unit 108. Institute of Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
12. Fond 102, Inventory 4, Unit 113. Institute of Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
13. Fond 125, Inventory 2, Unit 54. Institute of Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
14. Fond 158, Inventory 2, Unit 98. Institute of Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].
15. Hereinafter correctly: “technique”.

16. Fond 102, Inventory 4, Unit 46a. Institute of Archival Studies of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. Kyiv, Ukraine. [In Russian].

17. Bulhakov, Yu. V. (2017). Dokumenty pro uchast akademika A. Kovalenka v ukrainsko-polskii naukovii spivpratsi u haluzi mekhaniky [Documents on the participation of academician A. Kovalenko in Ukrainian-Polish scientific cooperation in the field of mechanics]. In *Slovianoznavstvo i novi paradyhmy ta napriamy sotsiohumanitarnykh doslidzhen* [Slavic studies and new paradigms and trends of socio-humanitarian research]: *Proceedings of the International Scientific Conference* (pp. 242–245). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

Bulhakov Yurii Volodymyrovych

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

On the history of the Ukrainian-Polish scientific cooperation in the field of mechanics: the scientific trip of academician A. D. Kovalenko to the Polish People's Republic (January 16 – February 5, 1958).

Investigated are preconditions, course and results of a scientific trip of academician A. D. Kovalenko to Poland on January 16 – February 5, 1958. Carried out is a review of historiography and defined is a source base of the study. Analyzed are documents from the personal archival fonds of A. D. Kovalenko, H. M. Savin, Yu. O. Mytropolskyi, deposited in the Institute of Archival Studies VNLU. It was found out that the trip was of great importance for the establishment and further development of close cooperation between the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR and leading scientific and educational centers of Poland in the field of mechanics, for research in Ukraine of achievements of foreign machine tool and instrument making industries, the development by Ukrainian academic institutions of the market of high-tech scientific products in Poland. Noted is a high informative potential of personal archival fonds of outstanding scientists of Ukraine as a source of research of the history of international scientific cooperation.

Key words: archival fond, Institute of Archival Studies of VNLU, history of mechanics, Academy of Sciences of the Ukrainian SSR, Polish People's Republic, A. D. Kovalenko.

Булгаков Юрий Владимирович

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

К истории украинско-польского научного сотрудничества в области механики: научная командировка академика А. Д. Коваленко в ПНР (16 января – 5 февраля 1958 г.).

Исследованы предпосылки, ход и результаты научной командировки академика А. Д. Коваленко в Польшу 16 января – 5 февраля 1958 г. Осуществлен обзор историографии и определена источниковая база исследования. Проанализированы документы из личных архивных фондов А. Д. Коваленко, Г. Н. Савина, Ю. А. Митропольского, хранящиеся в Институте архивоведения НБУВ. Выяснено, что командировка имела большое значение для налаживания и дальнейшего развертывания тесного сотрудничества АН УССР с ведущими научными и образовательными

центрами Польши в области механики, для исследования в Украине достижений зарубежного станко- и приборостроения и освоения украинскими академическими учреждениями рынка сбыта своей высокотехнологичной научной продукции в ПНР. Отмечен высокий информационный потенциал личных архивных фондов выдающихся ученых Украины как источников исследования истории международных научных связей.

Ключевые слова: архивный фонд, Институт архивоведения НБУВ, история механики, Академия наук УССР, Польская Народная Республика, А. Д. Коваленко.